

licitum, tum quia ex charitate processit, tum quia Deus ilud remunerat est, edificando eis domos. Sic Cassian. collatione 47, docet, licere mentiri vel mali vitandi, vel lucri acquirendi causam; verbi gratia, ad acquirendam humilitatem. Idem docet Beda in Regum 21, et Clemens lib. 7 Strom., et Origenes lib. 4 cont. Cels.; qui hunc errorem hausisse videntur ex schola Platonis, cuius haec sententia, lib. 5 de Repub.: *Mendacio, licet re malâ, stendam tamquam est quandoque, tanquam eleboro et medicamine;* ergo et principes urbium, et si quibus alii hoc concedunt, oportet aliquando mentiri, vel contra hostes, vel pro patria et cibis; ab aliis vero qui mendacio uti nesciunt, auferendum est omne mendacium. Idem videtur sentire S. Chrysostom. hom. 35 in Gen. et S. Hieron. in c. 2 ad Galat. Sed hi duo precepsuntur, quod per mendacium intelligent simulationem, vel dissimulationem. Certum enim iam adeoque de fide est, omne mendacium esse peccatum et illicitum; patet id Prov. 12, 12: *Abominatio est Domini labia mendacia.* In lib. 5. Script. sepe per mendacium, significat omnem impietatem et pravariationem, ut Jerem. 8, 6 et 10; Osee 7, v. 4; siue est contrario per veritatem, significat omne officium et debitum virtutis; ut patet Joan. 8, 44, Ephes. 4, 15, psal. 118, v. 50, 86, 160. Secundum quoia hec sententia definita est ab Innoc. III. tit. de usuris, c. super eo. Ratio est, quia mendacium est intrinsecus malum; tum quia repugnat veritati aut potius veracitati; tum quia in se turpe est homini fallere, et contra mentem suam loqui. Vnde S. Aug. lib. de mend. et lib. contra mendac., quem constanter omnes theologi sequuntur.

Dices: Mendacium hoc processit ex charitate. Responde: Charitas nunquam dicit esse maleficendum, ac consequenter necesse mendacendum, ut pro sis proximo; charitas enim et veritas sorores sunt; mendacium ergo hoc non ex vera charitate, sed ex ordinato obstericium amore, vel timore processit.

Dices secundo: Deus premiavit hoc processit ex charitate. Responde: Charitas nunquam dicit esse maleficendum, ac consequenter necesse mendacendum, ut pro sis proximo; charitas enim et veritas sorores sunt; mendacium ergo hoc non ex vera charitate, sed ex ordinato obstericium amore, vel timore processit.

Errat ergo, in blasphematum Calvin. dum hinc docet, Deum virtutes, licet aliquâ sordium mixturâ iniquitas, in pretio habere, et mercede ornare, ac si pura essent; quod ex altero suo principio, non minus impio, deducit, nullum ita sanctum et absolutum esse opus, cui non adharet aliiquid macule; neque enim hic actum mendacii vitiosum probavit, aut remunerata-

tus est Deus, quod blasphemum est cogitare; immo et impossibile, et contra naturam rerum, ut scilicet virtus vitio inquinata sit, aut a lucidissimo illo Dei oculo judicetur habecaturque virtus. Premiavit ergo Deus non mendacium, sed alias pietatis, misericordiae, timorisque Dei actus; ut expresso ait Moses v. 20, qui a priore actu mendaci plane distincti erant: multos enim haec obstetricies in hac infantium tutela eliciuerunt actus, alias mali.

Institus: Quid ergo faciendum erat his obstericibus; quid Pharaoni urgenti respondendum? — Respond.: Aut a facie ejus fugientibus erat et latendum; aut artificio aliquo tegenda erat veritas, non neganda; aut certe, quod ait S. Augustinus. c. 17 lib. contra mendac., lib. 22. *liberum recusandum, et moriendum erat potius pro innocentissima veritate.*

VERS. 21.—*EDIFICAVIT EIS DOMOS.* Ita Hebr., Chalda. et Latina; quin et 70, habent enim *et iuste avaras* (sic enim legendum videatur, non *avras*) *civitas*. Perperam ergo olim legebatur *et iuste*, id est, fecerunt, quoniam dicit August. vertens, *fecerunt sibi ipsi domos*, munitas scilicet, in quibus ab *incerto Aegyptiorum*, quorum mandata contemporanter, se tuerunt: hoc enim casus fuisse non est probabile. *Edificavit ergo*, non Pharaon, sed Deus quoniam timuerunt, eis, non Hebrei, ut vult Calvinus, sed obstericibus quae timuerunt Deum: hoc enim exigit series orationis que in obstericium mercede describenda occupatur, ac 70 qui vertunt *a varis*, et Chaldeus, qui vertit *laken*, feminino; licet enim in Hebreo sit pronomen masculinum *laken*, tamen illud per enallagmum Hebrei familiarem, ponitur pro feminino *laken*, ut fit et c. 15, 20 et alibi. Sic vice versa, femininum ponitur pro masculino Ruth. 1, v. 15, et Reg. 4, v. 6. Utitur autem Moses hic masculino pro feminino, quia feminis et familiae a viris non accipiunt, inquit Vatabi.

Quemam haec dominus? Hebrei, ut dixi v. 15, putant Mariam nupsisse Caleb, et accepisse domum regiam, Joachabem vero accepisse domum sacerdotalem; sed insensib; Josephus enim ait Mariam nupsisse non Caleb, sed Iltur, et dominus regia fuit in familia Davidis, quae non ex Caleb, sed aliunde descendit. Secundum R. Kimchi: *Fecit eis domos*, id est, inquit, abscondit eas a Pharaon et in tuto collocavit. Tertiò, Lyran: *Fecit eis domos*, id est, junxit eis matrimonio primaris Hebreis, et inter eos illustris dedit eis proles et familiias. Verum hoc gratis et conjectando dicitur: non enim ait Scriptura Deum fecisse eis domos Hebreorum, vel inter Hebreos, sed absoluto domos. Quarto, Rupertus et S. Hieron. in 65 Isaiae, per domos mansiones in colis accipiunt: de quibus ait Christus Joannis 14: *In domo Patris mei mansiones multae sunt.* Censent ergo hi Patres has obsterices meruisse premium vita eterna; idem sentit D. Thomas 2-2, q. 110, a. ult. Habuerunt enim verum actum timoris Dei, quo Deum sunt reverita, et pro Deo se mortis periculo exposuerunt; hic autem actus timoris est supernaturalis et meritorius vita eterna. Hoc verum est, sed hinc loco impertinens: nec enim *adficavit domos*, significat in

Script. dare premium vita eterna. Quintò, probabilitus S. August. et Theodor. sic explicant: *Edificavit eis domos*, id est, auxit eis rem familiarem, dedit eis opes et rerum temporalium abundantiam: sic enim ait Jacob ad Laban Gen. 50: *Justum est ut aliquando provideam domui meæ*; pro quo Hebrei habent: *Quando faciam et ego mihi domum?*

Sextò et optimè, *edificavit eis domos*, id est, dedit eis prolem et progeniem numerosam, divitem, honoret, insignem, longevam, et diuturnam. Hoc enim quinque maximè nobilitati proles: hebr. enim filius vocatur *ben*, à rad. *bana*, id est, adficevit, quod filius sit quasi fabrica et dominus patris, quodque filii perseque suos filios quos generant, patris familiam instar domus adficerunt. Vide dicta v. 1. Nota. Congrua fuit haec merces, ut que proles Hebreorum servarant, prolixius bearentur.

Rursus mererunt haec obsterices etiam vitam eternam, ut dixi: sed in veteri Testamento Deus illud celeste premium non solet exprimere, quia Iudeis rudibus et carnislustis ferè tantum proponit premia temporalia, eaque quinque: primum, longitudinem vite; secundum, amplam et claram posteritatem; tertio, opulentiam; quartù, potentiam et dominium; quinto, victoriam inimicorum. Expressa enim regni colesit et vite eterna promissio propria est novi Testamenti et Evangelii Christi, ait S. Hieron. ad Dardanum.

VERS. 22.—*PРЕCEPIT ERGO OMNI POPULO.* Preceptum hoc in infanticidii tantum latum est in masculos Hebreorum ut patet ex precedentibus. Unde mirum est Cajet. illud ab Aegyptis quoque extenderit. Tertius hic tyrannidis, publicè jam in Hebreos grassantissimis, fuit gradus. Verisimiliter est, hoc editum tam inhumanius exhorruebit Aegyptios, ac prouide vix usu receptum ac paulo post neglectum abolitumque fuisse. Torniellus censem illud revocatum fuisse statim post Amenophis, qui illud statuerat, mortem, quam cum Eusebium consignat anno Mosis quarto.

CAPUT II.

1. Egressus est post huc vir de domo Levi: et acepit uxorem stirpis sue,

2. Que concepit et peperit filium; et videns eum elongatim, abscondit tribus mensibus.

3. Cùmque jam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, et linivit eam bitumine ac pice; posuitque in utero infantulum, et exposuit eum in carceto ripa fluminis,

4. Stante procul sorore ejus, et considerante evenitum rei.

5. Ecce autem descendebat filia Pharaonis ut lavatur in flumine, et puelle ejus gradiebantur per crepidinum alvei. Quae cum vidisset fiscellam in papyrone, misit unam è famulibus suis; et allatam

6. Aperiens, cernensque in ea parvulum vagien-

CHAPITRE II.

1. Quelque temps après naquit Moïse ; sa naissance arriva de cette sorte. Un homme de la maison de Lévi, ayant épousé une femme de sa tribu,

2. Sa femme, qui avait déjà eu des enfants, conçut de nouveau en ce temps-là, et elle enfanta un fils ; et voyant qu'il était extrêmement beau, elle regarda cette beauté extraordinaire comme une marque que Dieu avait quelque chose de dessous sur cet enfant ; ainsi elle le porta pendant trois mois, sans écraser l'édit du roi.

3. Mais comme elle vit qu'elle ne pouvait plus tenir la chose secrète, elle prit un panier de jonc, et l'ayant enduit de bitume et de poix, elle mit dedans le petit enfant, l'exposa parmi les roseaux, sur le bord du fleuve, de peur qu'il ne fut emporté par le courant de l'eau,

4. Et fit tenir sa sœur loin de là, pour voir ce qui en arriverait.

5. En ce même temps, la fille de Pharaon vint au fleuve pour se baigner, accompagnée de ses filles qui marchaient le long du bord de l'eau. Et ayant aperçu un panier parmi les roseaux, elle envoya une de ses filles qui le lui apporta.

6. Elle l'ouvrit, et trouvant dedans ce petit enfant qui criait, elle fut touchée de compassion, et elle dit :

tem, misera ejus, alt : De infantibus Hebreorum est hic.

7. Cui soror pueri : Vis, inquit, ut vadam, et vocem tibi mulierem hebream, qua nutritre possit infantulum?

8. Respondit : Vade. Perrexit puella et vocavit matrem suam.

9. Ad quam locuta filia Pharaonis : Accipe, ait, puerum istum, et nutri milhi; ego dabo tibi mercenariu[m] tuu[m]. Suscepit mulier et nutritiv puerum; adiutumque tradidit filias Pharaonis:

10. Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomine ejus Moyses, dicens: quia de aqua tuli eum.

11. In diebus illis postquam creverat Moyses, egressus est ad fratres suos: viditque afflictionem eorum, et virum aegyptium persecutem quemdam de Hebreis fratris suis.

12. Cumque circumspexisset huc atque illuc, et nullum adesse vidisset, percessum aegyptium abscondit sabulo.

13. Et egressus die altero conspexit duos hebreos rixantes; dixit ei qui faciebat injuriam: Quare percutio proximum tuum?

14. Qui respondit: Quis te constituit principem et iudicem super nos? num occidere me tu vis, siue hori occidisti aegyptium? Timuit Moyses et ait: Quoniam modum palam factum es verbum istud?

15. Audivitque Pharao sermonem hunc et querensbat occidere Moysen: qui fugiens de conspectu ejus, moratus est in terra Madian, et sedet iuxta putum.

16. Erant autem sacerdoti Madian septem filiae, que venerunt ad hauriendam aquam: et impletis canibus ad aquam cupiebant greges patris sui.

17. Supervenerunt pastores et ejercent eas; surrinxerunt Moyses et defensis pueris, ad aquavit oves earum.

18. Quae cum revertissent ad Ragueum patrem sum, dixit ad eas: Cur velocius venistis solito?

19. Responderunt: Vir aegyptius liberavit nos de manu pastorum: insuper et hauis aquam nobiscum, potumque dedit oviibus.

20. At ille: Ubi est? inquit. Quare dimisistiis hominem? vocate eum ut comedat panem.

21. Juravit ergo Moyses quod habaret cum eo. Accepte Sopheroram filiam ejus uxorem;

22. Quae peperit et filium, quem vocavit Gersam dicens: Advena fui in terra aliena. Alterum vero peperit, quem vocavit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adiutor meus eripuit me de manu Pharaonis.

23. Post multum vero temporis, mortuus est rex Aegypti; et ingemiscentes filii Israel, propter opera vociferati sunt; ascenditque clamor corum ad Deum ab operibus.

24. Et audivit gemitum eorum, ac recordatus est foderis quod pepigit ann Abraham, Isaac et Jacob.

25. Et respexit Dominus filios Israel, et cognovit eos.

c'est un des enfants des Hébreux que l'on a exposé ainsi.

7. La sœur de l'enfant s'étant approchée, lui dit: Vous plait-il que je vous aide à querre une femme des Hébreux qui puisse nourrir ce petit enfant?

8. Elle lui répondit: Allez. La fille s'en alla donc et fit venir sa mère.

9. La fille de Pharaon lui dit: Prenez cet enfant et me le nourrissez, et je vous en récompenserai. La mère prit l'enfant et le nourrit; et lorsqu'il fut assez fort, elle le donna à la fille de Pharaon,

10. Qui, n'ayant point d'enfant, l'adopta pour son fils; et le nomma Moïse, parce que, disait-elle, je l'ai tiré de l'eau.

11. Lorsque Moïse fut devenu grand et qu'il eut quarante ans, il sortit de la cour de Pharaon, pour aller voir ses frères; et vit l'affliction où ils étaient, et il trouva que l'un d'eux, Hébreu comme lui, était outragé par un Egyptien.

12. Alors, sachant que Dieu l'avait choisi pour délivrer son peuple des mains des Egyptiens, il regarda de tous côtés, et ne voyant personne auprès de lui, il tua l'Egyptien et le cache dans le sable.

13. Le lendemain il trouva deux Hébreux qui se querellaient, et il dit à celui qui outrageait l'autre: Pourquoi frappez-vous votre frère?

14. Cet homme lui répondit: Qui vous a établi sous nous pour prince et pour jugé? Est-ce que vous voulez me tuer, comme vous tâchez hier un Egyptien? Moïse eut peur, et il dit: Comment cela est-il découvert? car il croit que personne ne l'a fait!

15. Cependant Pharao, en ayant été averti, cherchait à faire mourir Moïse, mais il s'enfuit de devant lui; il se retrouva au pays de Madian dans l'Arabie-Pétrée, et y étant arrivé, il s'assit près d'un puits pour se reposer.

16. Or, il y avait à Madian un prêtre du Dieu trônant, qui avait sept filles, lesquelles étaient venues pour puiser de l'eau à ce puits, et en ayant rempli les cañaux, voulaient faire boire les troupeaux de leur père.

17. Mais des pasteurs étaient survenus, eschassèrent. Alors Moïse se leva et prenait la défense de ces filles, fit boire leurs brebis.

18. Lorsqu'elles furent retournées chez Ragueul leur père, il leur dit: Pourquoi êtes-vous revenues plus tôt qu'à l'ordinaire?

19. Elles lui répondirent: Un Egyptien nous a délivrés de la violence des pasteurs, et il a même tiré de l'eau avec nous, et a donné à boire à nos brebis.

20. On est-il? dit leur père. Pourquoi avez-vous laissé aller cet homme? appelez-le, afin que nous le fassions mangier, et que nous tâchions de l'engager à demeurer avec nous.

21. Moïse étant donc entré chez cet homme, et ayant entendu les propositions qu'il lui fit, les accepta et lui jura qu'il demeurerait avec lui. Il épousa ensuite sa fille Séphora.

22. Et elle lui enfanta un fils qu'il nomma Gersam, en disant: J'ai été voyageur dans une terre étrangère. Elle eut encore un autre fils qu'il nomma Eliezer, en disant: Le Dieu de mon père, qui est mon protecteur, m'a délivré de la main de Pharao.

23. Longtemps après, le roi d'Egypte qui voulait faire mourir Moïse, mourut lui-même; et les enfants d'Israël gémirent sous le poids des ouvrages qui les accablent, crièrent vers le ciel, et les cris qui tirait d'eux l'excès de leurs travaux, s'élevèrent jusqu'à Dieu.

24. Il entendit leurs gémissements; il se souvint de l'alliance qu'il avait faite avec leurs pères, Abraham, Isaac et Jacob.

25. Et le Seigneur regarda favorablement les enfants d'Israël; il les reconnaît pour son peuple, et fut touché de leurs maux.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — EGRESSUS EST POST ILEG. VRA DE BOMO LEVI. Vir Levia, vir de posteris Levi: fuit hic Amram filius Caath, nepos Levi, prophecos Jacob, pater Mosis. Alexander Polyhistor, apud Euseb. lib. 9 de Prepar. Evang. c. ult., tradit Amram natum esse 14 annis ante mortem Joseph, id est, 57 post ingressum Jacob in Agyptum; ac consequenter anno 37 annis 77 genuisse Moses, obiisseque anno 20 ante ingressum Hebreorum ex Agypto; et rursus alii 215 fluxerint à descensu Jacobi in Agyptum usque ad exitum Hebreorum ex Agypto; Moses autem natus est 80 annis ante exitum. Secundū, Moses natus est annis 516 ante regnum Davidis; ante fabriac templi Salomonis annis 560; nam ab egresso Hebreorum ex Agypto usque ad fabriac templi fluxerunt anni 480, ut patet 3 Reg. 6, v. 4; his addit annos 80 vite Mosis usque ad egressum, habebis annos 560. Tertiū, natus est Moses ante captivitatem Babyloniam annis 983, ante Christum annis 1576, ante initium Olympiadum, sive ludorum Olympicum annis 802, ante Roman conditam annis 825. Quartū, natus est Moses non 900, ut vult Lactant. l. 4, c. 5, sed 450 annis ante bellum Trojanum, ac proinde longe antecessit Homerum, qui minimum centum annis fuit bello Trojano posterior. Ille consequenter Moses longius antecessit septem Graecie sapientes; hi enim longè Homero fuerunt posteriores, vixeruntque sub tempora Cyri; quos diu post secuti sunt Socrates, Plato, Aristoteles sub tempora Alexandri Magni. Quintū, tempore Moses, sub annis Moses 45, ait Torquillius, primus in Attica fuit rex Cecrops, qui condidit Athenas; post quem ferè omnia contigerunt quæcumque Graeci narrant de suis herobus, diis, bellis, aliisque memorabilibus. Ita Euseb. in Chron. et Cyril. l. 1 contra Julian. Denique natus est Moses eo tempore quo claruit Atlas celeberrimus astrologus, quem idcirco fixerunt cœlum suis humeris sustentare; qui fuit frater Prometheus physici, quem fragunt lapides in homines transformasse; sicutque hic Atlas avus maternus Mercurii senioris, cuius Mercurii nepos fuit Mercurius junior cognomen Trismegistus. Ita Euseb. in Chron. et S. Aug. l. 18 Civ. 8. Longè ergo Trismegisto senior fuit Moses, quare et Trismegistus et Plato ceterique gentilium sapientes, suam sapientiam hauserunt à Moses et Hebreis, uti Euseb. et alii docent. Vide dicta Gen. 41, v. 40.

VERS. 2. — QUAZ CONCEPIT ET PEPERIT FILIUM, MOSES, ADIDIT JOSEPHUS AMRAM PATREM MOSIS, ET MOSE JAM CONCEPTO ET BREVI NASCITO, ANXIMUM Fuisse PHARAOH INFANTICIDE EDICTUM, ET CUM DEUM INSTANTER PRO PUERO ORARET, ADSTITSSE ILLI DEUM, DIXISSEQUE: SETIO MILII ESSÈ CORDI ET PUBLICAM VESTRAM INCOLUMITATEM, ET PRIMA TUM GLORIAM: PUER ENIM ISTE, CYJUS NATIVITATIS METU AEGYPTI VESTROS FATUOS AD NECEM DAMNARERUNT, ILLI NASECTUR; QUI GENTEM SUAM EX AEGYPTI SERVITATE LIBERABIT. MOX IDEM ORACULO FECIT MULIERIS PARTUS, QUI PRETER MOREM PUPERARUM TUM FACILI ÈST ENIXA, UT OBSERVATORES FELLERER. FAVENT HUC ORACULO VERBA S. STEPHANI ACTOR. 7, v. 25.

Natus est Moses anno mundi 2574, à diluvio anno 714, ut habeat codex Pererii, sed 717, ab oru Abrabe 425 (erravit ergo Porphyrius, qui Moses vivisse singit tempore Semiramidi, que successit Nino, cuius anno 45 natus est Abraham), post ingressum Jacob in Agyptum anno 155. Id patet, nam dilu-

gantem infantem, et non timuerunt regis edictum. Vide ibi dicta S. Ephrem in oratione de transfiguratione Christi: censem Mosen sanctificatum fuisse in utero matris; hoc enim haec corporis ejus elegancia, ex anima elegantiā promanans, indicare videtur. Verum haec conjectura est tenuior, quam ut hoc ei privilegium, et à communī lege peccati originalis, in quo omnes nascimur, exemptionē stabilire possit, præsertim cūm nemo alii hoc assenserit.

Scit Marsilius Ficinus in Platoni Symposium, pulchritudinem vocavit bonitatem, et Pacatus in Panegyri. Theodosii: Augustissima, ait, quæque species plurimi credimus trahere de celo. Virtus tua meruit imperium; sed virtus addidit forma suffragium; illa præstít ut oportaret te principem fieri; hec ut decreet. Adit Theophil. in Hebr. 11, 25, parentes voluisse Mosen exponere cūm natus est, sed puerum blandie arrisisse, et ob id servatum. Adeò, inquit, in ipso omnia divina erant.

VERS. 3. — CUMQUE JAM CELARE NON POSSET, ferente rursus inquisitione et infanticidio, Nam plures infantes evasisse, remittente se tyramide, ex Aaron eisque coevis liquerat.

SUMPSIT SCIRPEM FISCELLAM, id est, arcuatum juncum, sive ex juncis quasi viminibus contextam, et exterius ad aquam arcendam pice et bituminis oblitam; cui impositum infantum mater in juncto se caret, ubi incurvus evanescere volebat spem quād domi, ubi certa erat mors inferenda ab assiduis inquisitoribus, exposuit, dura quidem, sed necessaria, et in Dei providentiam fidente misericordia. Perperam ergo Calvinus hos Mosis parentes ignavie et ferinae inhumanitatis, ob hanc prolixi expositionem arguit; nam non poterant alter vitam Mosis conservare, nisi eum expondero. Exposuerunt autem eum quam totissime potuerunt: nimurum in arca bene muniali, et in loco tuto, dederunt, et ei custodem sororem, qua eum utcumque posset adjuvar. Unde et Apostolus fidem et animositas horum parentum laudat. Videntur ergo parentes, oraculum quod narrat Josephus, de Mosis ortu et salute accepisse, idèo non ex timore, sed ex certa in Deum fiducia eum expossisse.

Allégor. Moses in cunis delineauit Christum; ut ergo expoitus, ille fortuna arbitrio, hic salutem hominum; ille in fiscella scirpe, hic in vimineis cunis et præscipio; ille in carceto fluminis, hic in specie viae publice; ille ab Egypti exceptus nutritusque pro filio, hic à gentilitate per Magos adoratus, et munieribus divinis regisque pro Deo ac rege universorum declaratos.

EXPOSUIT EUM IN CARECETO. Pagninus, in juncto. Carectum est locus in quo nascentur carices. Carix est herba alta, in specie gladii, et sub flumen acuminate. Hinc patet Mosen expositorum fuisse in loco palustris et stagnante ex Nili aqua, densis tamen juncis et cariceis septo, ita ut arca, et infans in ea expositus, aquarum impetu abripi non posset. Errat ergo Josephus, dum narrat arceas hanc Mosis projectam

feminam regiam in propalatu lavari voluisse credibile est.

PER CREPIDINUM ALVEI, per ripam fluminis. Hebr. est, ad manum, id est, ad latus, fluminis.

QUL CUM VIDISSET FISCELLAM IN RAPHIONE, id est, in carceto cariceibus, juncis et papyris referto; in Egypto enim nascitur papyrus, uii apud nos junci, in locis palustribus vel marginalibus fluminum. Est autem papyrus arbustus vel frutex, juxta Nilum nascentis, obliqua radice, triangulis lateribus, decem cubitis longa, et in graciliter fastigata; ex foliis papyri tenui phylluri, acu diducta faciunt chartam ad scribendum, que hinc papyrus dicuntur; indeque chartaz nostræ, licet ex contritis linis factæ, qui tamen cumdem scribendi usum præbeant, papyrus vocantur; ex ligno vero papyri fabricant naves; unde illud Lucani lib. 4:

Cum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibulæ Memphis cyma papyro:

et Ovidius lib. 13 Metamorph. :

Perque papyriperi septentria flumina Nili.

Quin et Herodotus lib. 2, scribit Egyptios suas naves ex juncu fabricare. Vide Plinius l. 14, 11.

VERS. 6. — DE INFANTIBUS HEbreorum est. Suggestit hoc filiae crudelis patris edictum, de perdidis Hebreorum infantibus; ut vero puerum circumcisum intuita est, dubitate non potuit, quin esset Hebreus; tunc enim nudum circumcisumque amplexi erant Egypti; quan postea acceptarunt, ut docet Jerem. c. 9, 25, et Theodor. hic, ac Diodor. Sieul. lib. 1 Antiqu. cap. 2, atque Herodot. lib. 2.

VERS. 8. — MATREM SUAM. Hebr. matrem pueri, sed eadem erat mater sua que pueri fratris, scilicet Jochabed. Hoc nutritiv. hebr. lactavit, Moses.

VERS. 10. — QUEMILLA ADOPAVIT IN LOCUM FILI. Quomodo id permisit pater Pharao, infestus Hebreorum hostis? Res. cor regis esse in manu Dei, et ab eo inflexum fuisse in amorem pueri tam elegantis, inquit Josephus. Addit Philo, Thermutem, cum illiberis esset, fixuisse se esse gravidam, et genuisse Moses, quasi Moses non ascititus, sed naturalis ejus esset filius. Idem videtur innovere Apostolus Heb. 11, 24, cùm ait, Moses grandiorum factum, negasse se esse filium filie Pharaonis; ergo ante habebatur genuinus ejus filius. Cur ergo Pharaoni mortuo, non Moses, sed aliud (at dicunt v. 11) in regno successit? fortè quia mairis fraus et Mosis adoptio detecta fuit.

Hinc et regio more educatus est Moses in omni sapientia Egyptiorum, aut Stephanus Act. 7, v. 22. Nam ut ait Plato, potentatut perutis ac necessaria est sapientia, ut in illo quidem corpus, in hac vero animus principi conset et decoretur. Rursum idem Plato: Quis, inquit, in arbustis plantandis et formandis, talis et in liberis gignendis institutisque cura esse debet; sed hic labor est, illuc voluptas. Cavendum autem ne in hac sapientia, in illa veri plausione vigiles esse videantur. Idem roganti, quanam hereditas filii sit relinquenda? respondit: Ea que non grandinem, non vim, non ipsam denique Jovem extimescit. Hinc ipse ad juvenes, quos

ad beatu vivendum animare nunquam desinet, crebro diebat: Oto labore antepone, ni rubiginem splendoris præstare putatis. Rursum: Adverte contraria virutis ac voluntatis naturam; hujus enim momentanea dulcedini perpetua penitentia, dolor et cruciatus affigunt; illi contra post breves dolores, eternam post mortem, delectationes adjunguntur. Quare discipuli cuidam latius cutem curant: Quousque, sit, miser, tibi carcerem adficare pergis? Alias: Sapientes, inquit, primo loco collocant animum, secundo corpus, tertio pecuniam; ita in resp. primis locis datur virtutis, secundus virutis corporis, tertius pecunia, que virtutis et corporis est administratio. Haec de causâ suadebat vigilias, quasi sapientie et castitatis amicas; somnum vero diuturniore detestabatur, ut malarium illeceberrum delictorunque parentem, et morti perquäm similem; vetabat quoque his in die comedere, ferique saturum.

Porro sapientia Egyptiorum erat duplex, ait Philo, et Justinus q. 25 ad Orthodoxos. Prima aperta ac omnibus exposita; minirum geometria, arithmeticâ, astrologia et musica. Secunda, hieroglyphica, que per symbola, gravissima physices, theologie et politice facultatis mysteria edocet. Haec ergo omnia, quin et medicinam, inquit Clemens, didicit Moses. Hinc et idem Clemens, lib. 6 Strom., ait Mosen in suis ritibus et legibus uti subinde hieroglyphica Egyptiorum ratione; ut scilicet tradat eas per symbola et enigmata; idque patet maximè in vestibus sacerdotum, Cherubim, arcâ et fabricâ tabernaculi. Vide dicta can. 27. M. Varro apud sanct. August. 18 Civit. 4, docet Egyptios primum didicisse litteras magistrâ Iside, paulo plus duobus annorum milibus ante suam etatem. Non dubium quin Jacob, Joseph et Hebrei habitantes in Egypto per 215 annos, plurima eos docuerint; hinc de Josephi principe Egypti dicitur Psalm. 104: Ut erudit principes ejus, et senes ejus prudenter docerent. Ut mirum non sit, in doctrinis et legibus Egyptiorum multa Hebreorum doctrinae et legi similima, inventi apud Herodotum et Diodor. Sieul. Canticum. Addit rursum Philo, magnis præmissis, Mosi accitos fuisse præceptores ex Græciâ, qui liberales artes; Chaldaeos, qui sideralem scientiam, præsertim quo futurorum predictiones contineat; Assyrios, qui suas litteras cum docerent; utpote spe omnium destinatum successorem ait soli, et regem iuveniæ appellatum; Moses vero edomandi animi affectibus plurimum studuisse; secundumque non Egyptiorum, sed majorum suorum instituta patria. Ubi nota, Philonem uti hic amplificatione quādam; nam Moses prior fuit et antiquior non tantum omnibus Graecia sapientibus, sed etiam omnibus qui apud Graecos aliquid scripserunt. Quippe Cadmus, à quo Graeci litteras accepérunt, multò posterior Mose fuit, uti docet Euseb. lib. 10 de Prepar. Evang. cap. 3; quonamodo ergo ait Philo Mosi accitos esse præceptores ex Græciâ? Aliud insuper de Mose narrat Josephus, penes quem sit fides, quod scilicet Pharaeo Mosi infanti diadema in caput imposuerit, Mōses vero illud detraxerit in terram, et pedibus concul-

cari; quod cum quasi malum omen acciperent *Egypti* putat, quasi infans hic. *Egypti* futurus esset extitulus, atque divinus ille qui taliter puerum nasciturus predixerat, assverat Mosen hunc esse illum ipsum puerum, velletque eum interficere, Thermutis Mosen eripuerit et servarit.

Voluti Deus Mosen ducem populi futurum, in aula Pharaonis educari, ut regiam urbanitatem, morum elegantiam, animi magnitudinem, liberalitatem, aliasque regias virtutes, quasi rector populi futurus, addisceret et imberberet. Secundo, ut postea legatus Dei pro populo apud Pharaonem futurus, majoris esset apud eum anchoritatis, praesertim accidentibus tot ejus signis, portentis et plagiis.

VOCATIQUE NOMEN EIUS MOSES, DICENS: QUA DE AQUA TULI EUM. Putant Philo, Josephus, Clemens Alex. I. Strom., Procop. et Rabanus quid Mosen sit nomen *Egypti*: mos enim *Egypti* significare aquam, vel, ut ait Josephus, aquam *Egypti* vocant mo; ies vero servatos, ut Mosen idem sit quod seruatus ex aqua. Verum dico *Moses* esse nomen hebrei, et significare tractum vel extractum, puta ex aqua; radix enim ejus est hebrei, scilicet *masa*, quae significat trahere vel extrahere. Hebreum ergo hebreo infanti nomen indit adoptans eum mater *Egypti*; id clarum est ex hebr. texti, qui si habet: *vattora secno Mose vattomer: Ki min hammaim mescithu*, id est: Et vocavit nomen ejus *Moses*, et dixi: Quia ex aqua extraxi eum. Ubi clare patet, vocatum esset Mosen, ab hebreo *mescithu*, quod significat extraxi eum, scilicet ex aqua.

Nota primò, genuini dicendum esse Moses, corrupè verò dici Moyses (1); sic et alia nomina propria Hebreorum apud Grecos et Latinos corrupta sunt. Secundo, tradunt Hebrei *רַבָּן*, id est, Moses, revolutum per anastrorum, idem quoq; *hashenid*, id est, ipsum nomen, scilicet celebre, magnum, potens et terribile Pharaoni et *Egypti*. Rursus, *nomen*, id est, virtus, efficacia, et potentia admiranda quae data est Mosis. Tertiò, Clemens Alexand. supra tradit Mosen, antequam exponeretur a parentibus, vocatum esse *joachim*; postea verò à filia Pharaoni vocatum esse Mosen; tertium etiam habere nomen, postquam in celum assumptus est et vocari Melchi. Rursus Aben Esra et R. Abraham aint, Moses ab *Egypti* vocatum esse Monion. Perer. quecum consent, Mosi à filia Pharaonis *Egypti* iudicium esse nomen, idem significans quod Hebr. Moses; ac Mosis nomen postea ab Hebreis ipsi impostum esse. Verum hec omnia incerta sunt; nec enim S. Script., nec Josephus, nec Philo aliud nomen pandunt quam Mosis, cuius et etymologia reddunt, quasi eo appellatus sit tam ab Hebreis, quam ab *Egypti*; in sequentibus enim cap. Pharaon et *Egypti* non aliter eum compellant quam Mosen, sed et gentium historici, Tacitus, Trogus, Justinus et

(1) Utrum Moses an Moyses dici debeat, apud commentatores disputatur. Nos item hanc, utpote levioris momenti, dirimere non aggredimur, passimque nunc Mosen, ut hic et supra, nunc Moyses, prout scilicet ferunt auctores editi, indifferenter scriptissimus. (Edit.)

ali, Mosen eum semper nominant. Ab eventu ergo felici extractionis ex aqua, Mosis nomen est sortitus, idque fausto omne et significatio; quod scilicet ipse pariter agnitus afflictione extractione et liberatus esset filius Israel, eosque per Mare Rubrum siccus pede duceret. Competens, ait S. August. serm. 39 de Temp. fuit divina vindicta, ut suis affectibus puniatur parvicia, (Pharaon per Mosen), et filia provisione pereat, qui genitrix intercederet parturie.

Allegoricè, Cyril: Mater, inquit, que filium (Mosen) in fiscellā conclusit, est Synagoga, que Christum ex se natum segregavit, ut alienum; sed Pharaonis filia, id est, Ecclesia gentium, illam suscepit, idque apud aquas baptismi. Et Prosper: *Diu descendit, inquit, filia Pharaonis ad Mosen*, id est, doctrina hijs mundi ad Christum, abulta spirituali unda depositus superbiem, suspicensque quasi grandis parvum, per humilium gratiam Ecclesie sociata, que filia fuerat, Christi mater efficitur. Addit Theodor.: Mater rursus à gentili *Egypti* filium educendum suscepit, quia Israel ab Ecclesiā gentium fidem Christi novissimis temporibus accipiet. Mosis ergo natus in persecutione Pharaonis, id est, Christus natus in persecutione Herodis et diaboli, qui totum mundum suo jugo premebat. Moses occulatus mensibus tribus, significat Christum in lege vetore occultum triplex tempore, scilicet iudicium, regum et pontificium. Moses projectus in flumen a parentibus, significat Christum in aqua passionis et mortis à Iudeis immersum, quem *Egypti*, id est, gentilitas, suscepit, et magnifice ac splendide trahit, videns ejus elegantiam in coelesti sapientia, et mortibus.

Tropologicè, Hugo de S. Victor. in alleg. in Exodi 1: Moses, inquit, est quisquis in fluvio presentis est seculi; filia regis est gratia Dei, que nos fluxu seculi erat in filios Dei adoptati, et Hebrei, id est, transiunt in celum mater Ecclesie, tradit nutriendos. •

Vers. 11. — IS DIES ILLIS (cum Mosis ageret annum etatis 40, ut ait S. Stephan. Act. 7, 23), POSTQUAM CREVERAT Mosis. Josephus et plurimi ejus sequaces narrant, Mosen à Pharaone bello ethiopico praefectus, *Ethiopis profligasse*; regiam Sabam, que postea à Cambys; nomine sororis Merio est appellata, cepisse traditione Tharbis, filiae regis *Ethiopum*; quam Mosen deinde, iuxta pacata, in uxorem accepit. Hoc Mosis bellum Torniellum consignat anno Mosis 30, cum jampridem Amnonophilis, sub quo natus est Moses, obiessit, ac regnaret Orus, si credimus Euseb. Sanè, quidquid de hoc bello sit, quod Theodor. et ali fabulosus vocant, non dubium est Mosen multa de sua humilitate studio preteruisse; nec enim his 40 annis, quibus in aula vixit quasi princeps, decessus vel otiosus fuit. Addit auctor Histor. scholast. et ali Tharbis hanc, esse *Ethiopissam illam*, ob quam contra Mosen murmurarunt Maria et Aaron Num. 12. Rursus Mosen, parta victoriā, cum redire vellet in *Egyptum*, nec dimitteret eum Tharbis, ipsum, ut qui perficiassent eset astrorum, duas imagines sculpsisse in gemmis, ejus virtutis ac potestatis, ut altera memo-

riam afferret, altera oblivionem; cuncte paribus annulis eas inscrivesset, alterum, scilicet memorie, sibi reservasse; alterum scilicet oblivionis, dedice Tharbis; quem illa induens, mox Mosis oblitus fuit, siue illa in *Egyptum* redire potuit; sed haec sunt fabulae et nescia.

ERESSUS EST AD FRATRES SUOS. Hebrei fratres vocant omnes eos qui sunt ejusdem familiae vel gentis.

VITIOQUE AFFLCTIONEM EORUM. Addit Philo, Mosen saepius visuisse suos Israëlitas laborantes et afflictos, cosque consolatum esse, ac prefectos operum lenitatis admonuisse, itaque purpuratos sensim cum suspectum haberent corpore, ac tandem ad regem, tanquam ab eo dissidentem, resque novas molientes, detulisse, elusque aures calumnias implisse. En fortitudinem Mosis, profitemis se Israëlitam, magisque eligentes affligi cum populo Dei, quā temporalis peccati habero jucunditatē, Hebr. 11, 23. Moses ergo contempnit regnum *Egypti*, fassus se Hebreum, eoque negans se filium filie Pharaonis. Ob hoc, ait Amb. in psal. 118, factus est à Deo Pharaonis deus, id est, eo superior, cīque terribilis. Oh quoque Philo Mosen vocal miraculum nature; nam ambire, non dico regiam dignitatem, sed amicitiam, ordinarium in natura opus est; at hoc ipsa spernere, inīo detestari, planè extraordinarium est, idēque miraculum, cīque magis, quō ea non sui commodi, sed publici boni et sue gentis causa despexit. Ita Philo. Hec vera est animi celsitudi, regnum pietatis posthabere; haec summa dignitas, que cum regia dignitate digniorē efficit. Major est enim qui dignitatem despicit, quā qui suscipit et suscipit. Nam illi honore superior, hic inferior est; ille pompe herus, hic servus; hic gloriā esurit ut mendicus, ille contentum ut dominus.

VIRUS. *Egyptum pertinetum quedam de Hebrewis*. Philo ait, hunc *Egyptum* fuisse unum ex prefectis, qui injusto onere oppressos Hebreos tam iniquo pulsare conseruisset. S. Stephan. Act. 7, 12, percussum vice, injuria eum affecisse dicit. Tradunt Hebrei, hunc *Egyptum* adulterium commisisse cum uxore hujus Hebrei, idēque ortā rīxa eum percussisse; sed hoc corum de more est fermentum. Certum est, hanc percussionem fuisse gravem et enormem, vel in se vel in circumstantias, vel ob ea quae precesserant, ut ait Philo, ita ut percussor moreretur plecti morte; alia enim Moses non habuisset potestatis, et ius, nec voluntatem eum occidendi.

VERS. 12. — PERCUSSEUM *Egyptum abscondit sabulo*. Percussum, id est, occisum; sepelivit cuim et abscondit eum in sabulo.

Quares, an justè et rectè cedem hanc fecerit Moses utpote agens vitam privatan, nullam ad hoc auctoritatem vel à Deo, vel ab homine accepisset. Primò, Hebrei, etiam prisci, teste Clem. Alexandr. lib. I Stromat., excusant Mosen, cō quod *Egyptum* occidit non gladio, sed pronostio in eum nomen tetragrammaton Jehova; quo modo S. Petrus solo verbo occidit Ananiam et Sapphiram; sed hoc est communum; percutere enim est, non verbo, sed gladio aliisve

armis ferire. Rursus, tunc nomen Jehova needum erat Mosi revelatum. Deus enim illud sibi primò indit, illudque Mosi revelat Exodi 6, 3. Secundò, S. Aug. lib. 22 contra Faustum cap. 70, hoc factum Mosis culpat, quasi factum preter potestatis et justitiae ordinem, illudque tribuit ejus zelo, sed nimis et incesto, qui vitiosa quidem, inquit, sed magna fertilitatis signa fundebat; significabat enim hic zelus nimius, Mosen, ubi excultus foret, zelumque hunc ratione gere et temporare didicisset, fore insignem et animo populi ducem. Hinc et OEcumen. in Epist. Jude, tradit diabolum in altercatione cum Michaelie de corpore Mosis, dixisse, Mosen non esse dignum regnum *Egypti*, fassus se Hebreum, eoque negans se filium filie Pharaonis. Ob hoc, ait Amb. in psal. 118, factus est à Deo Pharaonis deus, id est, eo superior, cīque terribilis. Oh quoque Philo Mosen vocal miraculum nature; nam ambire, non dico regiam dignitatem, sed amicitiam, ordinarium in natura opus est; at hoc ipsa spernere, inīo detestari, planè extraordinarium est, idēque miraculum, cīque magis, quō ea non sui commodi, sed publici boni et sue gentis causa despexit. Ita Philo. Hec vera est animi celsitudi, regnum pietatis posthabere; haec summa dignitas, que cum regia dignitate digniorē efficit. Major est enim qui dignitatem despicit, quā qui suscipit et suscipit. Nam illi honore superior, hic inferior est; ille pompe herus, hic servus; hic gloriā esurit ut mendicus, ille contentum ut dominus.

Symbol. notat S. Ambros. lib. de Cain et Abel, Mose aptum fuisse interfectorum *Egypti*, quia in seipso prius interfecerat ambitum honoris et regni. Ille, ait, velut quidam in se manus inijicit, qui interficit voluptes corporis sui. Interfecit ergo Moses *Egyptum* hominem; sed non interfecisset, nisi prius in se *Egyptum* spiritualis nequitie intercessisset, honorem regalem voluptam.

Allegor. Moses percosse *Egyptum* liberavit Hebreum, id est, Christus fracta diaboli potentia liberavit genus humanum. *Egyptius* absconsus est sabulo, quia diabolus ejusque tentamenta absconduntur in bonis temporalibus, que instar sabuli villa, imbecilla et instabila sunt. Ita Perer.

Vers. 14. — Arr. intra se, id est, cogitavit; sicut

enim est verbum lingua, ita est et verbum mentis.

QUOMODO PALM FACTUM EST VERBUM ISTUD? Hebr. verum notum factum est verbum. Noster interpres profundi Mosis pathos intellexi, illudque per notam administrationis expressit; quasi diceret: Itane, vel verēnotum factum est verbum istud? sed cōdēm res redit.

Nota. Verbum metonymicē usurpat Hebrei pro facto aut re cuius verbum est index et signum; sicut dicitur: Non erit impossibile apud Deum omne verbum, id est, omnis res; et pastores dicunt Lue. 2: Videamus hoc verbum quod factum est, scilicet Christum jam natum.

Vide hic quam adhuc honores sint inconstantes, quām mundi felicitas sit instabilis et varia. Enī Moses adoptatus in filium regis, pellitur in exilium. Vere dixit Philo libro quod Deus sit immutabilis: *Sicut affluxum marii sequitur spissitas refluxus*; *sicut rerum caducarum affluentiam sequitur mox refluxum*. Audi et Senecam: *Notissima, aut, vox est ejus, qui in cultu regum conseruerat, cū eum quidam rogaret, quomodo remarissimum rem in aula consecutus esset senectutem: In iugis, inquit, accipiendo, et gratias sēpē agendo.*

VERS. 15. — *Qui fugiens, opportuno tempore,* quando Deū visum, rediurus, suisque consolurus. Hinc Apostolus ad Hebreos 11, v. 27, ait de Mōse: *Fide reliquit Agyptum, non veritus animositas regis,* quasi diceret: Etsi Mōs fugerit, non tamen concidit animo, nec spē liberandi Israēl alieget; sed certō sibi persus, se suo tempore rediutum et liberatum Israēl; quānquam et aliis magis genuini illius loci est sensus, ut dixi Hebr. 11. S. Athanasius, cum Iohannī Apostole jussi Alexandriā in exilium pelletur, et circa se Christianos illacrymantes videret, dixit: *Bono animo estote. Nebula enim est, qua brevi cœmesest.* Ita Sozomen. lib. 5, cap. 44. Ita factum est. Nam paulō post Julianus monachus in spiritu pravidiens Juliani interitum, suis dixit: *Aper silvestris, hostis vineae Domini, debitas scelerum in Chrysostomū dedit penas, et mortuus jacet, ne amplius Christianis insidias struat.* Mox compertum est id verē accidisse eodem momento, quo monachus loquebatur, teste Theodor. lib. 5, cap. 19.

Ubi nota. Fidelis et sanctus in exilium pelli nequit. Nam ubique exceptum à Deo, qui illius et pater et patria, et omne bonum est. Ita S. Cyprian. epist. 56 ad Thiburtianos: *Solus, inquit, non est, cui Christus in fugā comes est;* solus non est, qui templum Dei servans, ubiquecumque fuit, sine Deo non est. Ita S. August. serm. de S. Cypriano: *Arbitraris, inquit, tyranne, de patriā sud in alienam te excludere hominem Dei fallieris: illē in Christo nusquam est exul, in carne ubique est peregrinus.* Ita S. Nazianz.: *Mihī, inquit, orat. 28, omnis terra, et nulla terra patria est, quia scilicet nullus patria celum est; et quia totam terram pro parī duco, sumque cosmopolita, id est, civis mundi.* Ita S. Basilus: *Exilium, inquit, non cognoso, qui nullo loco circumscriptum sum; ac nec terram hanc, quam nunc incole, meam habeo: et eam omnem, in quam projectus fuero, pro meā duco: inī, ut rectius loquar, universam terram Dei esse scio, cuius advenia-*

sum et peregrinus.

Testis est Nazianz., orat. 20, quae est de laudibus S. Basili. Hugo Victor. l. 5 Didascal. c. ult.: *Deficiens, inquit, ille est adhuc, cui patria dulcis est; fortis iam, cui omne solus patria est; perfectus, cui mundus totus exilium est. Ille mundo amorem inficit, iste sparst, iste extinxit.*

MADIAN. Madian urbe fuit condita à Madian filio Abraham ex Ceturā. Unde et tota regio dicta est Madian. Quām verum illud Eccl. 2: *Fili, excedens ad servitatem Dei, prepara animam tuam ad tentationem.* Ecce quō hic tentamenta Mōsen vocatiōnēm Dei sequentia, aulāque egressum glomerant invadunt; paupertas, ignominia, contemptus, non ab Agyptis tantum, sed et ab ingratis, quorum causa hęc omnia subiit, Israēlitis, insidie regis, pericula mortis, fuga, exilium; sed nullis, ne ingratorum quidem malis vincitor Mōs destinata pietas, quae non homines, sed Deū intuta, invisibilē tantquam vespas sustinuit, ad Hebr. 11, 27. Vide hic quām verum sit illud S. Marci Anachoreta: *Deus conscientis infirmitatis nostrae, non sol atieci quid magni conferre, nisi prævia calamitate.*

Allegor. notat Rupert. S. Stephanum assere, Act. 7, patres Iudeorum negasse Mōsem, Samuelem, Davideum, in exemplum et typum Iudeorum Christum negantum; qui idecirce fugiens uxorem alienigenam duxit, scilicet Ecclesiam gentium.

Nōt. Mōs agente in Madian (anno Mōsis 67, inquit Torniellus), qui fuit Cecropis Atheniensium regis primi 31), contigit celebre illud apud gentiles diluvium Deucalionis, in Thessalā. Dicitur Deucalionis, quia Deucalion tunc ibidem regnavit, ipseque cum paucis aliis horum diluvium, in parvā rāte appellas ad Parnassum montem, evasit; unde fertur ipse genus humānum reparasse. Ita S. August. lib. 18 Civit. 10.

Tunc etiam contigit Phaethontis incendium; perinde ac si ignis et aqua in periculis hominum tunc conjurasset; tantus enim fuit astus solis, ut universum orbem torruisse videatur; ex quo orta est fabula Phaethontis, quod scilicet Phaethon Solis filius, malē regens Solis currunt, terram exusserit. Ita Euseb. Cyrill., Orosius, lib. 1, cap. 10, et ex his Torniellus.

VERS. 16. — SACERDŌT̄ MĀDIAN. Chald. principi Mādian; quin et Artapanus, apud Euseb. l. 9 de Prop. Evang. c. ult., hunc Rāguel vocat regem Arabie; ejus enim pars est Mādian. Hebreus cohen propriè sacerdotem significat; sed quia sacerdotium, quasi nobilitissima et divina functio, tum frē principibus aut primariis famulariū, uti Melchisedech, Noe, Abram, competebat; et quia principes ac magistratus in primis cultum Dei, et quae ad gloriam illius faciunt, promovere debet, hinc cohen principem quoque significat, ut patet 2 Regum 8, 18, ubi filii David dicuntur fuisse sacerdotibus, hoc est, ut Septuag. vertunt, *αιδηρητοι*, id est, principes aule. Potius ergo Rāguel sacerdos esse et principes; sacerdos, inquam, tum quidem idolorum, quia Mādianites erant idololatri; postea autem videns mira quae faciebat Deus per

Mōsen, Deum verum agnovit et coluit, ut patet Exod. 18, licet sanct. Cyrillus lib. 5 de Ador. in spiritu, Ad. 54, et Abul, patent eum ex nomine coluisse deos Deum altissimum, sed cum eo multos etiam alios deos suos geniti.

Demetrius historicus, inquit Euseb. supra, tradit quid Abraham ex Ceturā genuit Jēcasan, ex quo natus est Adam (vel potius Dādān, ut patet Genes. 25, 3), a quo Rāguel pater Jēthor, cuius filiam Mōs accepti uxorum; additio Mōs fuisse statūrā longum et flavum, prolixore capillo et barba, ac denique statūrā et facie permagnae dignitatis.

ADATORE CUPIBANT GREGES. Nobilis tum erat ars pastoritā, quidquid acclamēt Calvin., quam etiam tum robiles exercitabat virginē mirabilē temporū illorum castitatis, uti in Gen. vidimus fecisse Rachel et Liam.

VERS. 17. — EJECTUR EAS, ad haustum à pueris, paratusque potum agentes sua pecora, fructuri inertes alienis laboribus, inquit Philo.

DEFENSIS PERTURBIS. Hugo Victorinus putat Mōsen comites duxisse secum, quibus adjutis pastoribus restituit. Ubique charitatis semina sporsit Mōs, innocentem, oppressorem et justitiae vindex. Ita sibi Rāguelis gratiana et Sephoram conjugem conciliavit. Hoc prudentis, hoc christiani est, beneficentia sibi omnes devincere. Si Christus transitus beneficiando et sanando omnes oppresos a diabolo. Actor. 10, 38. Vidi et hoc per umbram gentilis Scipio, qui servabat Polibii preceptum, ne foris discorderet, quin aliquem sibi amicum aut benevolum magis efficeret, inquit Plutarchus.

VERS. 18. — AD RAGUEL. Tradunt Hebrei, Lyram et Abulens. Rāguel fuisse quadrinomium: primō enim vocatur hic Rāguel. Secundō, cap. sequenti vocatur Jēthor, id est, addens, quia ipse addidit unum capit legi de ordinatione populi per tribunos, centuriones, quinquagenos et decanos, Exod. 18. Tertiō, vocatur Cineus, Judic. 4, 11. Quartō, vocatur Hobab, id est, amans, quia dilexit legem Dei et ad iudicium est conversus, ut patebit Exod. 18. Verum alii probabilitus putant Hobab non esse Rāguel, sed Rāguelis filium, de quo Numer. 10, v. 29.

VERS. 19. — VIT AEGYPTIUS. Talis Mōs ex veste et habitu vidente, fortē etiam se venire ex Agypto sciscitabutus puellis responderat.

VERS. 20. — UT COMEDAT PANEM, cibum sumat, convivetur nobiscum. Panis enim Hebreis, per synecdochē quoniam quilibet cibum significat.

VERS. 21. — JURAVIT ERGO MOSES QUOD HABITET CUM EO. Scriptura hic brevitatis studia multa intelligenda relinquit, scilicet filias ad fontem reversas esse, indequē Mōsen patriis verbis persuasum domum deduxisse, amantes ab eo salutem esse, exploratā que statim ejus indole, post multa ultrō citrōque verba tandem ad pactum habitudini cum eo descendisse, illud que juramento firmasse, ac denique ejus filiam Sephoram uxorem duxisse. Nota. Pro *juravit* hebreicē est *yoel*, quod licet proprie significet, voluit, consentit;

acquiecieat, et ita hic vertant Septuaginta, Chaldeus, Vatablus et alii, tamen subinde per metathesis, et per commutationem litterarum *cheri*, idem est quod *yoel*, id est, juravit, ut patet 1 Samuel 44, 25: *Et adjuravit Saul populum*, hebreicē est *yoel*.

Vers. 22. — QUEM VOCAVIT GERSAM, DICENS. Hebreicē, *quia dixit*; dat enim rationem cur eum vocet Gersam, quod scilicet ipso Mōs, advena et peregrinus fuerit in Mādian: *γερ enim peregrinum*, *scm*, scām illīc significat.

Nota. Hi filii Mōsi nati sunt non statim ut venit in Mādian, anno ejus 40, sed diū post; scilicet paulō ante redditum ex Mādian in Agyptum, qui contigit anno ejus 80; id patet ex eo quod in hoc redditū uxorem cum filiis hiisce imposuerit asino, ut dicitur cap. 4, v. 20; et rāter ergo tunc adhuc parvuli.

ALTERUM VERO PEPPERIT. Noster interpres cum Septuag. secundi filii Mōsi nōn hic interseruit, ut filios Mōsi simul enumeret; licet illud non habeatur in Hebreo hoc loco, sed Exod. 18, v. 4. Unde illud transcripsit Septuag. et nos; et patet illud ex Hebreo hic exedit. Hebrei enim subinde multa sunt, ut ostendit Bellarm. lib. 2 de verbo Dei, c. 2. Nomen ergo secundo filio Mōs impositus Eliezer, id est, Deus meus adiutor, idque ut docret fideles primō exilia et adversa queaque, Deo nixos, fortiter ferre. Secundo, liberos suis intueri, non ut irritamenta avaritiae, sed ut monumenta divina largitatis; quibus ad gratiarum actionem et Dei obedientiam incitentur. Tertiō, Dei semper esse memoris, prolesque sancto vel sancti alij cuius nomine nuncupare. Quartō, nomine sui proles admoneare voluit, ut cogitent unde et quomodo sint nati, quidve Deo debeant, denique quos imitari tenentur.

VERS. 23. — POST MULTUM VERO TEMPORIS MORTUUS EST REX AEGYPTI. Is videlicet sub quo natus Mōs adoptatus et ad necem quesitus fuit; hoc enim series historie videtur exposcere. Quae ratio cogit Gerardus Mercatorius ut non Eusebium sed Manethonem secutus, hic omnia que hucusque narravit Moses, contigisse censeat sub Armesesmano, sive Ramesses rege, quem diutissim scilicet 66 annos regnasse tradit. Verum quia certiorē hic chronologum Eusebii non habemus, quem passim Catholicī sequuntur, hinc cum iis soli dicimus hoc tempore non tantum mortuum fuisse Pharaonem illum sub quo natus est Mōs; sed et duos alios cum in regno sequentes, qui ejusdem cum eo erant genii et odi in Judeos. Hęc enim facta videntur paulō ante, et, si Torniello creditus, uno anno ante ducatum Mōs, et liberationem Hebreorum ex Agypto; cum Mōs ageret annum aetatis 79, ad quem nec Ramesses, nec quis alius rex Agypti regnavit. Dicit ergo Mōs hic, instantē jam Hebreorum liberatione, quid rex eos affligens cum suis ascelis sit mortuus; ut indicet iis, utpote tyrannis, mortuus, Hebreos ingenuiss. et in clamasse Deum, ut eis mitteret qui eos ex Agyptia servitie eriperet. Sensus ergo est, q. d.: Mortuo rege aliquis tyrannus

Hebrei serio invocarunt Deum pro sua liberazione; Deusque eos exaudivit, ac sequenti anno, qui fuit 80 Mosis, misit Mosen qui eos liberavit.

VOCERATI SUNT. Hebrei hie, flagello hoc servitatis exciti, redeuntes ad cor, acrius post mortem tyrannorum, quasi major iam libertatis speranza detur occasio, vociferantur ad Deum, utpote qui solus eos liberare poterat; ita tribulatio docet Deum invoke; vulgo dicitur: Qui nescit orare, eat ad mare; ibi enim fluctus et pericula docebunt eum precari, Deumque et coelites in clamore.

ASCENDIT CLAMOR EORUM AD DEUM AB OPERIBUS. Chaldei, propter opera. Hinc Theologo docent oppressionem pauperum esse peccatum clamans in colum, quod sui enormitate Deum provocat ad celerem opprimendum vindictam et oppressorum liberationem.

VERS. 24. — ET RECORDATUS EST FEDERIS. Anthropophagi hie et alibi Deo memoria et recordatio trahuntur; quia si Deus esset homo qui haec non permisisset. Hebreos affligi, recte eorum oblitus discedetur; jam verò eos liberare destinas, dicere recordari foderis initii cum patriarchis, quo promisisti Deum fore eorum, seminique eorum; peculiari utique et eximia circa eos providentia.

VERS. 25. — ET RESPESIT DOMINUS FILIOS ISRAEL. Ita romani et hebrei, respectu autem, et cognovit (uti additum hebreo) Deus populum suum, cogitando eum citius liberare eique clementem se exhibere.

Nota ad audiunt, recordatus est, respexit, cognovit; haec enim omnia repetunt et inculcam miram Dei in suis curam, amorem, providentiam magnamque et celerem brevi auro opem et misericordiam. Septuaginta, virtut, et cognitus est ei, scilicet liberans eos; quasi dicere: Cognita eis fuit Dei erga se cura et providentia, cum per Mosen cepit et aggressus est eos liberare, unde noster verit, et liberavit eos; et enim liberavit hic actum inchoatum, non consummatum significat.

Est hoc capite, et precedit illustris locus moralis de fructibus adversitatis et patientiae, ejusque exemplum in Mose et Hebreis, qui per adversa creverunt, factique sunt populus Ecclesia et regnum Dei. Scriptit Tertullianus (quem S. Cyprian. et alii secundum) insigne librum de Patientia, in quo c. 5, ostendit diaboli et omnium hominum peccata, impatiencia esse adscribenda; sequentibus demonstrat, quoniam existimatur sit vice antidotum patientiae, idque contra quavis adversa; ac primo, adversis opum et facultatum jacturam, c. 8, haec dat patientiae pharmaca:

1. Omni, inquit, penè in loco de contempnendo seculo Scripturis Dominicis commonetur. Unde et Dominus ipse in nullis diebus inventur.

2. Dominus semper pauperes justificat, divites pre-damnat. Radix enim omnium malorum est cupiditas.

3. Nihil est nostrum, quoniam Dei sunt omnia, cuius ipsi quoque non sumus.

4. Qui danni impatiencia concitat, terrena cœlestibus anteponendo, de proximo in Deum peccat. Liberant ergo

terrena amittamus, coelestia tueamur; totum licet seculum prebeat diu patientiam sacrificiam.

5. Patientia in detrimentis exercitata est largiendi; facit enim nos facile ad communicandum et dandum elemosynam. Non piget donare eum, qui non timet perdere.

6. Gentilium est, omnibus detrimentis patientiam adhibere qui rem pecuniariam fortassis animo anteponunt. Nos vero non animam pro pecunia, sed pecuniam pro anima depone convenit, seu sponte in largiendo, seu patienter in amittendo.

7. Ipsam animam et corpus, in seculo isto expositum omnibus ad injuriam gerimus, ejusque injuria patientiam subimus. Abi a servis Christi ut patientia majoribus tentationibus preparata, in frivilia excedat.

Secundo, adversis acris verba et verbera, eadem cap. haec dat patientiae remedia.

1. Dominus monet: « Verberanti te in faciem, etiam alteram genam obverte. » Fatigetur aliena improbitas patientia tua.

2. Plus improbum illum exedit sustinendo; ab eo enim vapulabit, cuius gratia sustinet.

3. Respic dictum Domini: « Cum vos maledixerint, gaude.

4. Dominus ipse maledictus in lege, et tamen solus est benedictus. Igitur dominum servi consequamur et malodizam patienter ut credite esse possimus.

5. Alioquin cruciabor, saltem impatiens muta.

6. Idcirco quis te ludit ut doles, quia fructus ludentis in dolore losi est. Ergo, cum fructum ejus evertitur non dolendo, ipse dolet necesse est amissione fructus sui; tunc haec modo illas ibis, sed insuper et adversarii tui frustratione oblectabunt, et dolore defensur.

Tertiò, adversus dolorem in morte charorum, cap. 9, haec dat patientiae dulcioria:

1. Lege Apostolum 1 Thess. 4: « De dormientibus non contristemini, etc.

2. Credimus resurrectionem mortuorum. Vacat ergo dolor mortis, vacat et impatiens dolor.

3. Cur doles, si périssis non credis? cur impatienser feras subductum, quem credis reversurum?

4. Profectio est, quam putas mortem, idque ad beatam vitam.

5. Non est lugendus qui antecedit, sed plam desiderandus. Car inmoderate feras abiisse, quem mos subsequitur?

6. Impatiencia in hujusmodi et speci nostra mali omniatur, et fidem prævaricatur.

7. Christum ludimus, cum evocatos quoque ab illo, quasi miserandos, non aspergimenter accipimus.

8. Apostolo resistimus dicunt. « Cupio dissolvi et esse cum Christo. » Optimum ergo illud est votum Christianorum, pariter et nostrum.

Quarto, adversis ulionis appetitum, cap. 9 et 10, haec dat patientiae placitum:

1. Haec uliscendi libido negotium curat, aut glorie, aut malitia; sed gloria ubique vana est, et malitia Domino odiosa, hoc quidem loco maximè, quia malum despiciat, quod semel factum est. Quid enim respect inter pro-

rocentem et provocatum, nisi quid ille prior in maleficio comprehenditur, iste posterior?

2. Uterque laesi Domini reus est, qui omnem nequam proribet, et damnat, quicunque præcipit malum male non rependendum.

3. Quem honorum litabimus Domino, si nobis arbitrium defensionis (id est, ultios) arrogaverimus?

4. Quid creditus judicem illum, si non et ultiorem? hoc se nobis reprobit dicens: « Vindictam mihi, et ego vindicabo; » id est, patientiam multam, et ego patientem remuneraboh.

5. Qui vindicat se, honorem unici judicis, id est, Dei, abstat.

6. Post vindictam sequitur patientia, fuga, et reatus, ut pari modo plectanur.

7. Nihil impunitum suscepimus, sine impetu transi novit; quidquid impetu actum est, aut offendit, aut corrut, aut praecipit abit.

8. Si levius defendaris, insanies; si uberior, onerabis.

9. Quid mihi cum ultione, cuius modum regere non possumus per impunitam doloris?

10. Si patiente incubabon, non doleo, si non doleo, uisceri non desiderabo.

Quinto, contra Satanæ insultus, cap. 11, haec dat patientiae robora:

1. Parvula Satanae jacula de sua mediocritate contemnas; maxima non pro tua exherbarunt cedas.

2. Ubi minor injurya, ibi nulla necessitas impatiencia; et ubi major injurya, ubi necessario est injurye medela, patientia.

3. Certenus igitur quae à malo infestiguntur sustinere, ut hostis studium emulatio nostre æquanimitatis eludat.

4. Si verò quædam ipsi in nos aut imprudentia, aut sponte etiam superdiciunt, quæque patiente obeamus que nobis imputemus:

Sexto, ad crutes à Deo immissas, haec dat patientiae sustentamina:

1. Si à Domino nonnulla credimus incuti, cui magis quam Domino patientiam præbeamus?

2. Gaudere et gratulari debet dignatione dilecta castigationis: « Ego, inquit, QEOS DILIGO, CASTIGO. »

3. Dominus patientes felices predicit, dicens: « Beati pauperes spiritu, beati flentes, beati mites, beati pacifici. Gaudete cum vos maledicent, et perseguuntur; et merces enim vestra plurima est in celo. »

Septimo, c. 12, haec patientiae fructus assignat: Primum est pax et reconciliatio cum proximis.

4. Patiens implet legem Christi, jubentis ignoscit fratri, non septies, sed septagesies septies. Item, ut remittamus fratri offensam, si à Deo veniam et remissionem cupimus.

5. Et Apostoli dicens: « Sol non occidat super iracundiam vestram. » Non licet ergo nobis una die sine patientia manere.

6. Conjugato dissidentes patientia conciliat; alterum adulterium non facit, alterum emendat.

7. Prodigum filium patientia patris recipit, vestit, passit, et apud impatienciam irati fratris excusat.

8. Superclavia in latum modum remissa.

9. Octavo, patientia exiliem ita ad vivum depingit,

10. Vultus illi tranquillus et placidus.

11. Frons pura, nulla mæroris aut iræ rugositate contracta.

12. Scandalum petit.

13. Martyrium consummat.

14. Pauperem consolatur, divitem temperat.

15. Servum domino, dominum Deo commendat.

16. Feminam exornat, virum approbat; amat in puro, laudatur in juvete, suspicitur in sene; in omni sera, in omni aetate formosa est.

17. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

18. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

19. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

20. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

21. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

22. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

23. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

24. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

25. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

26. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

27. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

28. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

29. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

30. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

31. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

32. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

33. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

34. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

35. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

36. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

37. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

38. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

39. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

40. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

41. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

42. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

43. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

44. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

45. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

46. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

47. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

48. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

49. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

50. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

51. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

52. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

53. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

54. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

55. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

56. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

57. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

58. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

59. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

60. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

61. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

62. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

63. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

64. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

65. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

66. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

67. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

68. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

69. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

70. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

71. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

72. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

73. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

74. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

75. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

76. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

77. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

78. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

79. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

80. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

81. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

82. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

83. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

84. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

85. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

86. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

87. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

88. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

89. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

90. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

91. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

92. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

93. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

94. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

95. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

96. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

97. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

98. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

99. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

100. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

101. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

102. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

103. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

104. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

105. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

106. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

107. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

108. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

109. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

110. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

111. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

112. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

113. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

114. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

115. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

116. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

117. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

118. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

119. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

120. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

121. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

122. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

123. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

124. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

125. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

126. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

127. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

128. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

129. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

130. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

131. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

132. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

133. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

134. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

135. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

136. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

137. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

138. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

139. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

140. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

141. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

142. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

143. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

144. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

145. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

146. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

147. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

148. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

149. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

150. Concupiscentiam et concupiscentiam conciliat;

151. Concupiscentiam et concupiscentiam conc

4. Oculi humilitate, non infelicitate dejecti.
 5. Os taciturnitatis rubore signatum.
 6. Color qualis securis et immoxii.
 7. Motus frequens captiis in diabolum, et minax risus.
 8. Amictus circum pectora candidus, et corpori impressus, ut qui nec inflatur, nec inquietatur.

CAPUT III.

1. Moyses autem paschah oves Jethro socii sui sacerdotis Madian; cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb.

2. Apparuit ei Dominus in flammam ignis de medio rubi: et videbat quod rubus arderet, et non comburetur.

3. Dixit ergo Moyses: Vadam et videbo visionem hanc magnam, quare non comburatur rubus.

4. Cernens autem Dominus quod perget ad viendum, vocavit eum de medio rubi, et ait: Moyses, Moyses. Qui respondit: Adsum.

5. At ille: Ne appropies, inquit, hic: solve calceamentum de pedibus tuis; locutus enim in quo stas terra sancta est.

6. Et ait: Ego sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Abscondit Moyses faciem suam; non enim audebat aspicere contra Deum.

7. Cui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Aegypto, et clamor meus audi vi propter duritiam eorum qui presunt operibus;

8. Et sciens dolorem ejus, descendit libarem eum de manibus Aegyptiorum, et educam de terra illa in terram bonam et spatiösam, in terram que fluit lacte et melle, ad loca Chanaan, et Hethaei, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Hevaei, et Jebusei.

9. Clamor ergo filiorum Israel venit ad me: vidique afflictionem eorum, quia ab Aegypto opprimuntur.

10. Sed veni, et mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Israel, de Aegypto.

11. Dixit Moyses ad Deum: Quis sum ego ut vadam ad Pharaonem, et educam filios Israel de Aegypto!

12. Qui dixit ei: Ego ero tecum; et hoc habebis signum, quod miseris te: Cum eduxeris populum meum de Aegypto, immobilis Deo super montem istum.

13. Ait Moyses ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Israel, et dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod est nomen ejus? quid dicam eis?

14. Dixit Deus ad Moysen: Ego sem qui sum. Ait: Sic dices filii Israel: Qui es, misit me ad vos.

15. Dixit iterum Deus ad Moysen: Haec dices filii Israel: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, misit me ad vos;

9. Sedet in throno spiritus ejus mitissimus, qui non turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est tenera serenitas, aperius et simplex, quem tertio vidit Elias: nam ubi Deus, ibi et alumna ejus, patientia scilicet; cum ergo spiritus Dei descendit, individualia patientia comitatur eum.

CHAPITRE III.

1. Cependant Moïse conduisait les bœufs de Jéthro son beau-père, qui s'appelait aussi Rague, et qui était prêtre du Dieu Très-Haut dans le pays de Madian; et après avoir passé quarante ans dans cet exercice, ayant un jour mené son troupeau bien avant dans le désert de l'Arabie-Pérée, il vint à la montagne, qui fut depuis appelée la montagne de Dieu, et qui se nomma alors le mont Horob.

2. Et étant arrivé à cette montagne, qui est proche le mont Sinaï, le Seigneur lui apparut dans une flamme de feu qui sortait du milieu d'un buisson, et il voyait brûler le buisson, sans qu'il se consumât.

3. Moïse dit donc: Il faut que j'aile reconnaître quelle est cette merveille que je vois, et pourquoi ce buisson ne se consume point, quoiqu'il soit tout en feu.

4. Mais le Seigneur le voyant venir pour considérer ce qu'il voyait, l'appela du milieu du buisson, et lui dit: Moïse, Moïse. Il lui répondit: Ma voix.

5. Et Dieu ajouta: N'approchez pas d'ici sans donner des marques de votre profond respect. Otez les souliers de vos pieds, parce que le lieu où vous êtes est une terre sainte.

6. Il dit encore: Je suis le Dieu de votre père, le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, et le Dieu de Jacob. Alors Moïse se cache le visage, parce qu'il n'osait regarder Dieu, ayant peur de mourir, et il se voit.

7. Le Seigneur lui dit: J'ai vu l'affliction de mon peuple qui est en Egypte; j'ai entendu le cri qu'il émet, à cause de la dureté de ceux qui ont l'intendance des travaux auxquels les assujettit.

8. Et sachant quelle est sa douleur, je suis descendu pour le délivrer des mains des Egyptiens, et pour le faire passer de cette terre où il habite maintenant, en une terre bonne et spacieuse, en une terre ébonante, qu'on peut dire que c'est une terre où coulent des ruisseaux de lait et de miel, au pays des Chanaéens, des Hethéens, des Amorrhéens, des Phérézéens, des Hévéens et des Jébuséens que j'ai promis à leurs pères, et dont je veux les mettre en possession.

9. Le cri des enfants d'Israël est donc venu jusqu'à moi; j'ai vu leur affliction et de quelle manière ils sont opprimés par les Egyptiens.

10. Mais venez, et je vous enverrai vers Pharaon, afin qu'il consente que vous fassiez sortir de l'Egypte les enfants d'Israël qui sont mon peuple.

11. Moïse dit à Dieu: Qui suis-je moi, pour aller vers Pharaon, et pour faire sortir de l'Egypte les enfants d'Israël!

12. Dieu lui répondit: Je serai avec vous, et voici le signe que vous donne pour que vous reconnaissiez un jour que c'est moi qui vous aurai envoyé. Lorsque vous aurez tiré mon peuple de l'Egypte, vous offrirez à Dieu un sacrifice sur cette montagne; et ce sacrifice, qui sera l'accomplissement de la prédiction que je vous fais aujourd'hui, sera en même temps un gage assuré de l'exécution de mes promesses pour l'avenir.

13. Moïse dit à Dieu: J'irai donc vers les enfants d'Israël, et je leur dirai: Le Dieu de vos pères m'a envoyé vers vous. Mais s'ils me disent: Quel est son nom? que leur répondrai-je?

14. Dieu dit à Moïse: Je suis celui qui est. Voici, ajouta-t-il, ce que vous direz aux enfants d'Israël: Celui qui est m'a envoyé vers vous.

15. Dieu dit encore à Moïse: Vous direz ceci aux enfants d'Israël: Le Seigneur, le Dieu de vos pères,

hoc nomen mihi est in eternum, et hoc memoriale meum in generationem et generationem.

16. Vade, et congrega seniores Israel, et dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, dicens: Visitans visitavi vos, et vidi omnia quae acciderunt vobis in Aegypto;

17. Et dixi ut educam vos de afflictione Aegypti in terram Chanaanæi, et Hethæi, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Hevaei, et Jebusei, ad terram fluentem lacte et mielle.

18. Et audient vocem tuam; ingredierisca tu, et seniores Israel, ad regem Aegypti, et dices ad eum: Dominus Deus Hebreorum vocavit nos; ibimus viam trium dicrum in solitudinem, ut immolemos Domino Deo nostro.

19. Sed ego scio quod non dimittet vos rex Aegypti ut eatis, nisi per manum validam.

20. Extendam enī manū meā, et percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis, que facturus sum in medio eorum; post huc dimittet vos.

21. Daboque gratiam populo huic coram Aegyptiis; et cum egrediemini, non exhibitis vacui;

22. Sed postulabit mulier a viciniu suā et ab hospitiu suā, vasa argentea et aurea, ac vestes; poneatis eas super filios et filias vestras, et spoliatis Aegyptum.

COMMENTARIUM.

VERS. 1. — MOSES AUTEM PASCHAB EOS JETHRO; per 40 annos, quibus in Madian vixit, Moses fuit pastor ovium; totidem deinde annis fuit pastor etdux populi. Est enim pastorale ars, inquit Philo, predicationem ad regnum, hoc est, ad regnum hominum gregis manusuestis. Solus potest esse rex usqueque perfectus, qui bene callet artem pastorum; et curando minoria animalia, didicit quomodo præcessat, præstantioribus. Sic Saul pascens animas, a Samuele unctus est in regnum; sic et David ab ovis ad regnum est vocatus; hinc et Homerus Agamemnonem vocat in regnum; sic et David ab ovis ad regnum est vocatus; hinc et Homerus Agamemnonem vocat in regnum; pastorem populorum.

Triplex hoc quadragena quasi consecrata est vita Mosis. Vixit enim in aula Pharaonis 40 annis; inde fugi lapsus, pativ oves Jethro in Madian 40 rursus annis, ut patet Actor. 7, 30; tertio ex Madian rediens in Aegyptum, duxit populi in desertu per 40 ultimos vite sua annos. Ita Eusebius. Mortuus est enim Moses, anno aetatibus 120, Deuter. ult.

Queres quid his 40 annis egir Moses? — Respondet Philo, primò cum pascendo oves, didicisse pascere et regere populum. Secundò, cum se exercuisse in philosophia et sapientia. Tertiò, studuisse virtutibus, et etiam mandatis animalibus. Vana est enim philosophia, nisi in actionem emanet; uti vana est medicina,

le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, le Dieu de Jacob m'a envoyé vers vous. Ce premier nom est celui que j'ai de toute éternité, et celui-ci est le nom qui me fera connaître dans la suite de tous les siècles par les merveilles que je ferai en faveur de ces patriarches et de leurs descendants.

16. Allez donc, assembliez les anciens d'Israël, et dites-leur: Le Seigneur, le Dieu de vos pères m'est apparu. Le Dieu d'Abraham, le Dieu d'Isaac, le Dieu de Jacob m'a dit: Je suis venu vous visiter, et j'ai vu tout ce qui vous est arrivé en Egypte, et tout le mal que vous avez souffert.

17. J'ai résolu de vous tirer de l'oppression des Egyptiens, et de vous faire passer au pays des Chanaéens, des Hethéens, des Amorrhéens, des Phérézéens, des Hévéens et des Jébuséens, en une terre où coulent des ruisseaux de lait et de miel.

18. Ils écoutèrent votre voix; et vous irez, vous et les anciens d'Israël, vers le roi d'Egypte; vous lui direz: Le Seigneur, le Dieu des Hébreux nous a apportés, et nous a choisi pour être son peuple, et pour lui rendre le culte qui lui est dû. C'est pourquoi nous sommes obligés d'aller jusqu'au mont Sinaï, qui est à trois jours de chemin dans le désert, pour y sacrifier au Seigneur notre Dieu, comme il nous l'a ordonné.

19. Mais je sais, que le roi d'Egypte ne vous laisse point aller, s'il n'est contraint par une main forte et par une puissance supérieure.

20. J'étendrai donc ma main, et je frapperai les peuples d'Egypte par toutes sortes de prodiges que je ferai au milieu d'eux; et après cela il vous laissera tous aller.

21. Je ferai en même temps trouver grâce à ce peuple dans l'esprit des Egyptiens; et lorsque vous partirez de leur pays, vous ne sortirez pas les mains vides;

22. Mais chaque femme d'entre vous demandera à sa voisine et à son sœur: Messez des vases d'or et d'argent, et des vêtements précieux, pour la solennité que vous devez célébrer dans le désert. Vous en habillerez vos fils et vos filles, et vous dépourvrez ainsi d'Egypte, pour vous dédommager des maux qu'elle vous a faits, et pour vous payer des services que vous lui avez rendus.

COMMENTARIUM.

ni morbos curet. Ita et philosophia, ni vita anima, inquit Plutarch. Quartò, Moses hisce annis vacavat oratione et contemplatione, quæ preparabatur à Deo ad tanti populi regimen, ut mox patet. Addit quintò Pererius: Creditur, inquit, Moses tunc scripsisse librum Job, et librum Genesim, ut Hebrews in Aegypto oppressos solaretur et confirmaret, tom exemplum patientie Job, et consecutae consolationis et felicitatis ejus, tum exemplis patrum Abraham, Isaac, Jacob; tum promissis iisdem factis de liberatione en Aegypto, et possidenda terrâ Chanaan. Sed de hac re aliud dixi.

JETHRO SOCIUS SCI. Ille vera est lectio; sic enim habent Hebr., Chald., Septuag. et Roman. tam hic quam c. 4, v. 18, et S. Hieron. contra Helvid. Malè ergo alii legunt: Jethro cognatus sui. Ille ergo appareat, quod Sephora uxor Mosis fuerit filia Jethro; cùmquæ eadem cap. 2, v. 21, dicta sit filia Rague, sequitur eandem esse Rague et Jethro.

CUMQUE MINASSET GREECM. Minare est verbum latum, et proprium pastorum baculo oves dirigentium. Hinc grammaticus:

Pastor oves baculo minat, lupus ore minatur.

AD INTERIORA DESERTI. Hebr. post desertum, id est, sequens desertum in posteriora, id est, interiora ejus.